

Zorunlu Göçmenlik ve Covid-19: Gaziantep’te Yalnız Yaşayan Yaşlı Kadınlar¹

Forced Immigration and Covid-19: Elderly Woman Living Alone in Gaziantep

Vefa Saygın ÖGÜTLE* Hilal SEVLÜ**

Öz

Küresel dünyada Covid-19’un yayılmasını önlemek adına alınan kapanma tedbirleri ile birlikte sosyal yaşam ve ekonomik faaliyetler kademeli olarak askıya alınmıştır. Evrensel ölçüde yayılan bu salgın, tüm toplumsal sınıflar üzerinde etkili olmuştur. Fakat kendilerini koruyabilecek sosyo-ekonomik kaynak ve kapasiteden yoksun olan yaşlılar, zorunlu göçmenler ve kadınlar gibi dezavantajlı/savunmasız gruplar pandemiden olumsuz etkilenmişlerdir. Toplumsal eşitsizliğin, ayrımcı tutum ve pratiklerin Covid-19’la birlikte görünür hale gelmesi dikkatimizi dezavantajlı gruplara çevirmemizi de mümkün kılmıştır. Bu çalışma ise Gaziantep’te yalnız yaşayan Suriyeli yaşlı kadınların Covid-19 salgınına dair deneyimlerini yaşlanma, toplumsal cinsiyet ve zorunlu göçün keşişimselliği çerçevesinde açığa çıkarmayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda farklı sınıf ve etnisite konularından gelen 65 yaş ve üzeri toplam 15 Suriyeli kadını derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler betimsel ve karşılaştırmalı bir analize tabi tutulmuştur. Söz konusu yalnız yaşayan yaşlı kadın göçmenlerin deneyimleri, göç öncesi ve sonrası sosyo-ekonomik koşullar, yaşam düzenlemeleri, aile ilişkileri, dil veya kültürel engeller, sağlık durumu, özel ve kamusal destek kanallarına erişim gibi bir dizi faktöre bağlı olarak şekillenmiştir. Bu doğrultuda makalede, kadınların salgınla baş etmede kullandıkları stratejilerine ve salgınla keşişen sosyal dışlanma deneyimlerine dair öne çıkan bulgular dâhilinde sosyal politika önerileri ileri sürülmüştür.

Anahtar sözcükler: Yaşlanma, toplumsal cinsiyet, yalnızlık, zorunlu göç, Covid-19.

Abstract

With the shutdown measures taken to prevent the spread of Covid-19 throughout the world, social life and economic activity gradually came to a halt. This epidemic, which has spread worldwide, has affected all social classes. However, disadvantaged/vulnerable groups such as the elderly, forced migrants, and women who lack the socioeconomic resources and ability to protect themselves were most affected by the pandemic. The visibility of social inequality,

¹ Bu çalışma 120K494 No.lu proje olarak TÜBİTAK-ARDEB 1001 Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı kapsamında açılan “Covid-19 ve Toplum: Salgının Sosyal, Beşerî ve Ekonomik Etkileri, Sorunlar ve Çözümler” başlıklı çağrısı tarafından desteklenmiştir. Bu makalede “Yaşlılıkta Baş Etme Stratejileri: Covid-19 Sürecinde Yalnız Kadınlık Deneyimleri” başlığını taşıyan projemizin Gaziantep sahasından elde edilen bulgular etrafında bir tartışma yürütülmüştür.

* Prof. Dr. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. E-posta: vsogutle@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0596-2842>

** Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. E-posta: hsevlü@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5170-4778

discriminatory attitudes, and practices associated with Covid-19 has allowed us to focus our attention on disadvantaged groups. The aim of this study was to explore the experiences of older Syrian women living alone in Gaziantep with the Covid-19 epidemic in the context of the intersection of aging, gender, and forced migration. To this end, in-depth interviews were conducted with a total of 15 Syrian women aged 65 years and older from different social classes and ethnicities. These interviews were subjected to descriptive and comparative analysis. The experiences of these elderly migrant women living alone were shaped by a number of factors, including pre- and post-migration periods, socioeconomic conditions, housing situation, family relationships, language or cultural barriers, health status, and access to private and public support. In this sense, the article presents social policy recommendations in the context of the main findings on the strategies used by women to cope with the epidemic and their experiences of social exclusion that intersect with the epidemic.

Keywords: Aging, gender, loneliness, forced migration, Covid-19.

Giriş

Covid-19 pandemisinin ortaya çıktığı ilk andan itibaren tüm dünyada bulaş riski olan ve ölüm oranları yüksek görülen insanlar arasında yaşlı kesimler en ön sırada yer almıştır. İlk kısıtlamaların 65 yaş ve üzeri yaşlı kesimlere uygulanması onların savunmasız bir grup olarak nitelendirilmesini de beraberinde getirmiştir. Salgının görülme ve etkileme sıklığına dair yapılan tespitlerin ve uygulamaların biyolojik faktörlere dayandırılması ise yaşlı nüfusun homojen bir kategori olarak değerlendirilmesine yol açmıştır (Armitage ve Nellums, 2020; Brooke ve Jackson, 2020). Ancak yaşlanma toplumsal cinsiyete dayalı ve sosyal olarak inşa edilmiş bir süreçtir. Bununla birlikte yaşlılığa ve toplumsal cinsiyete ilişkin deneyim sınıf, etnisite, göçmenlik konumu, inanç vd. sosyal kategoriler bağlamında toplumun farklı kesimleri arasında büyük ölçüde farklılaşmıştır (Silberzan vd, 2022).

Castles ve Miller'e göre (2008, s. 12-14) içinde bulunduğumuz çağ göçler çağıdır. 21. yüzyılda göç olgusu küreselleşmiş, hızlanmış, farklılaşmış, kadınlanmış ve siyasallaşmıştır. Yazarlara göre ulusötesi göçün günümüzde en yoğun gerçekleştiği biçimi ise zorunlu bir şekilde yapılan yer değiştirmelerdir (Castles ve Miller, 2008, s. 44). Zorunlu göç hazırlıksız, gönülsüz ve kısa sürede yapılan bir yer değiştirme hareketidir. Özellikle yaşlı iken zorunlu siyasi koşullar ve savaş durumu nedeniyle yerinde yaşlanma süreci sona erdi(ril)ğinde yerleşilen yerde yaşamın yeniden planlanması güç olabilmektedir (Taşçı ve Kahraman, 2021, ss. 516-517). Dolayısıyla yaşlı olmak ve göçmen olmak bireyi daha fazla sosyal dışlanma ve kırılabilirlik tehlikesi altına sokabilmektedir (Torres ve Lawrence, 2012). Yaşlı göçmenlerin çocuklarla, gençlerle ve yetişkinlerle kıyaslandığında dil öğrenmek noktasında güçlük yaşamaları, ekonomik yetersizlikler ve ilerleyen yaşa bağlı olarak artış gösteren sağlık sorunları da düşünüldüğünde zorunlu göçü "kesişimsel bir dezavantajlılık" ekseninde deneyimledikleri söylenebilir (Apak, 2019, s. 113). Ayrıca yaşlanma ve mekân ilişkisi etrafında düşünüldüğünde alışılmış bir yaşam düzeninden ve sosyal bağlardan zorunlu bir şekilde ayrılma aktif yaşlanmanın önünde engel oluşturmaktadır. Kısacası, yaşlı kesimin yerleşik bir yaşam biçimine bağlılığının, yaşamı üzerindeki kontrolünün, kesinlik duygusunun, dayanışma ağlarının ve hem yakınlarının hem de çevresine olan yakınlığının kaybı gibi zorunlu göçün etki ettiği çoklu potansiyel kayıp hissini gençlerden daha fazla taşımaları muhtemeldir (Seedsman, 2014, s. 250).

Türkiye'de zorunlu göç üzerine yapılan çalışmalarda, genç yaştaki erkek nüfus hedef kitlesi olarak belirlenirken yaşlı göçmenler çoğu kez odak dışı kalmıştır (Atilla Demir, 2018, s. 210; Taşçı ve Kahraman, 2021, s. 614). Yine de az sayıda da olsa zorunlu göç ve yaşlanma ilişkisini konu alan çalışmalar mevcuttur. Bu araştırmalar Suriyeli yaşlıların önemli bir kısmının mali ve sosyal olarak çocuklarına bağımlı, yoksul, eve kapalı, sosyal olarak izole bir yaşam sürdürdüklerini aktarmıştır (Atilla Demir, 2019; Apak, 2019; Korkmaz Yaylagül ve Aslan, 2020; Taşçı ve Kahraman, 2021). Bu çalışmalara ek olarak yaşlı göçmen kadınların özel olarak ilgi görmemesi ise dikkate değer ve üzücüdür. Yaşlanma ve toplumsal cinsiyetin kesişmesi beraberinde bir dizi sorun getirmektedir. İstatistiksel olarak dünya nüfusuna bakıldığında yaşlılık döneminde kadınların sayısının erkeklerden fazla olduğu görülmektedir (Duben, 2018, s. 69). Bu durum literatürde *yaşlanmanın kadınlaşması* olarak ifade bulmuştur (Davidson vd.'den akt. Arun, 2013, s. 893; Görgün-Baran, 2020). Yine yaşlılık dönemini yalnız geçirenlerin çoğunluğunu kadınlar oluşturduğundan bu durum *yalnız yaşlanmanın kadınlaşması* olarak tanımlanmıştır. Bunun nedenleri, kadınların yaşam sürelerinin erkeklere oranla uzun olması ve dul kaldıktan sonra kadınların yeniden evlenmeyi geleneksel

toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı reddetmeleridir. Bu yüzden yaşlılıkta yalnızlık çoğu kez bir kadın deneyimidir. Özellikle kadınların kendilerine ait bir geçim kaynakları yoksa çocuklarına/yakın çevrelerine ve kurumsal bakım hizmetlerine bağımlı hale gelmeleri ve yaşamları üzerindeki kontrollerini kaybetmeleri kaçınılmaz olmaktadır (Arun, 2013, s. 892; Willson, 2007, s. 152). Hâlihazırda sosyal ve ekonomik açıdan eşitsizlik üreten bu yapısal durum Covid-19 salgını sürecinde kırılmalıkların şiddetini artırmıştır. Yaşlılık sürecinde bir kadın deneyimi olan yalnızlık pandeminin yol açtığı sosyal izolasyonla birlikte yapayalnızlık halini almıştır (Öğütte, Sönmez-Öğütte, Sevlü ve Sarımuratoğlu, 2021). Bu sorunların zorunlu göçle var olması/kesişmesi ile birlikte gündelik yaşam yaşlı kadınlar için diğer yaşlı göçmen gruplarına oranla çok daha zor bir süreci deneyimlemeye dönüşmüştür.

Dolayısıyla araştırmanın kavramsal çerçevesini, yaşlanmanın heterojen niteliğini açık bir biçimde incelememize imkân veren kesişimsellik kavramı oluşturmuştur. Kesişimsellik, kadınların deneyimlerinin ortak bir ezilmişlik etrafında ele alınmasının sakıncalı olduğuna, kadınlığın hem tarihsel koşullara hem de sınıf, etnisite, göçmenlik ve yaş gibi faktörlerle ilişki içerisinde yapılandığına dikkat çeker (Yuval-Davis, 2012, s. 3). Buradan hareketle “farklı yaşlılık deneyimleri farklı yaşlı kadınlık deneyimlerine ve sonrasında farklı yalnız yaşlı kadınlık deneyimlerine doğru spesifikleştirdiğimizde, yaşlanma sürecinin heterojen niteliği kristalize bir şekilde ortaya çıkmaktadır” (Öğütte vd, 2021, s. 128).

Makale, yaşlılık, kadınlık, yalnızlık ve göçmenlik nedeniyle gündelik hayatlarında *kesişimsel* bir dezavantajlılık yaşayan yaşlı Suriyeli göçmen kadınların genel olarak gündelik yaşamlarını ve Covid-19 pandemisine dair deneyimlerini görünür hale getirmeyi hem de bu deneyimler eşliğinde sosyal politika önerileri sunarak literatüre katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Araştırmada zorunlu göçün ve Covid-19 pandemisinin ileri yaşlarında zorunlu göçle maruz kalan kadınların yalnızlık deneyimlerini nasıl etkilediği tartışılmıştır. Yaşlı, yalnız ve göçmen bir kadın olmanın getirdiği sorunlar dâhilinde salgının, katılımcıların ekonomik durumları, sağlık problemleri ve sosyal yaşamları üzerindeki etkileri analiz edilmiş ve karşılaştıkları zorluklarla nasıl baş etmeye çalıştıkları sorularına cevap aranmıştır. Son olarak kadınların pandemi boyunca göçmen ve yaşlı olmalarından kaynaklanan sosyal dışlanma deneyimini nasıl tecrübe ettikleri ve karşılaştıkları dışlayıcı söylemlere ne tür yanıtlar verdikleri irdelenmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Türkiye’de geçici koruma kapsamı altında bulunan Suriyeli göçmenlere ilişkin son veriler, 3.651.683 kişinin kentlerde ve geçici barınma merkezlerinde yaşadığını gösteriyor. Bu nüfusun oldukça önemli bir kısmı ise Gaziantep kent merkezinde yaşıyor (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2022). Suriyeli yaşlı nüfusun toplam Suriyeli nüfus içindeki oranına bakıldığında ise bunun %3 olduğu görülüyor (Apak, 2019, s. 111). Başka bir taraftan 65 yaş ve üzerindeki nüfusun genel Suriyeli nüfus içindeki payı, 1980-2010 arasında yüzde 3,5’larda seyretmekteyken 2015’e dek olan süreçte hızlı bir yükselişe geçerek yüzde 4.1 olmuştur (UN, 2016). “Suriyeli nüfusta 1980’de %2,9 olan yaşlı nüfus bağımlılık oranı, 2010’da %3,7’ye çıkmıştır ve 2050 civarında %12,9’a” ulaşacağı tahmin edilmektedir (Yüceşahin ve Sirkeci, 2019, s. 107). Dolayısıyla uzak bir gelecek gibi görünse de Suriyeli nüfusun yaşlanma hızının ve yaşlı bağımlılık oranının artışı bizlere gelecekteki olası sorunların tespiti için hazırlıklara şimdiden başlamamız gerektiği mesajını vermektedir. Dünya genelinde yaşlı nüfusun genel nüfus içindeki oranı artarken bu eğilimi Türkiye’nin de takip ettiği istatistikî verilerden izlenebiliyor (Arun, 2018, ss. 24-25). Nüfusun yaşlanma süreciyle eş zamanlı olarak Türkiye’ye yönelen uluslararası göç dalgası ülkenin demografik yapısını çeşitlendirmiştir. Türkiye’yi ulusötesi bir yaşlanma sürecinin beklediği düşünüldüğünde hem göçmen topluluklar arasındaki farklılığın hem de bunların içlerindeki sınıf, toplumsal cinsiyet, etnisite, inanç gibi kesişen ve farklılaşan kategorilerin dikkate alınmasıyla birlikte söz konusu grupların ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda sosyal politika önerileri geliştirilmesi önem kazanıyor. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı; yalnız yaşayan yaşlı Suriyeli göçmen kadınlar arasındaki farklılıkları gözeterik pandemi sürecinde yaşadıkları sorunları ve bu sorunlarla başa çıkma yöntemlerini açığa çıkarmaktır. Katılımcıların bu süreçteki beklenti ve taleplerine dönük ifadeleri eşliğinde sosyal politika önerileri ileri sürmekteyiz.

Çalışmada 1 Temmuz 2020 ile 4 Ekim 2020 tarihleri arasında yaşları 65 ve 82 aralığında değişen toplam 15 yalnız yaşayan Suriyeli göçmen kadınıyla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler

yapılmıştır². Okuma-yazması olmayan ve gelir düzeyi asgari ücretin altında olan kadınlar katılımcı profiline çoğunluğu oluşturmuştur. Buna göre, kadınların biri okur-yazar, 12'si okur-yazar değildir. Bu kesimin gelir düzeyi 120-700 TL arasında değişmektedir. 120 TL Kızılay yardımına ek olarak kimi zaman çocuklarının ve komşularının vermiş olduğu nakit para yardımıyla gelirleri 700 TL'ye kadar ulaşabilmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara ilişkin demografik veriler

Kod	Yaş	Medeni Durum	Etnik Köken	Anadil	Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu	Meslek	Gelir (TL)	Yalnız Yaşama Süresi (Yıl)
K1	70	Boşanmış	Arap	Arapça	6	Üniversite Mezunu	Emekli Sınıf Öğretmeni	6.000	10
K2	77	Dul	Türkmen	Türkçe	12	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	Bilgi vermedi	6
K3	69	Dul	Arap	Arapça	5	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	120	2
K4	70	Dul	Arap	Arapça	7	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	125-325	5
K5	82	Dul	Arap	Arapça	4	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	120	35
K6	68	Dul	Kürt	Kürtçe	1	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	120-420	30
K7	67	Dul	Türkmen	Türkçe	7	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	700	5
K8	65	Dul	Türkmen	Türkçe	7	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	750	5
K9	65	Dul	Arap	Arapça	5	Lise Mezunu	Terzi	1.0000 (Dolar)	4. buçuk
K10	65	Dul	Arap	Arapça	8	Okur-yazar	Ev Hanımı	700	2 buçuk
K11	65	Dul	Arap	Arapça	12	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	Bilgi vermedi	22
K12	66	Dul	Türkmen	Türkçe	2	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	120 TL	2
K13	65	Boşanmış	Türkmen	Türkçe	11	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	Bilgi vermedi	4
K14	70	Dul	Arap	Arapça	9	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	400-600	7
K15	65	Dul	Türkmen	Türkçe	4	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	1.000-2.000	6

Çocuklarının verdiği paranın her zaman sabit ve sürekli olmadığını aktaran bazı katılımcılarımız, ek gelir elde etmek için salça ve toz biber yapıp satarak geçimlerini sürdürmeye çalışmaktadırlar. Zorunlu göç öncesine baktığımızda Halep'e bağlı farklı köylerden gelen bu kadınların daha önce ücretli bir işte çalışma deneyimlerinin hiç olmadığı anlaşılmıştır. Hepsi geleneksel kadınlık rollerine uygun biçimde evde, tarlada ve bahçede çalışarak haneye ücretsiz emekleriyle katkıda bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra, Suriye'de ilkokul öğretmenliği yapmış ve buradan emekli olmuş biri üniversite mezunu, diğeri ise kendilerine ait konfeksiyon atölyesinde terzi olarak çalışmış lise mezunu olan iki kadınla görüşme yapılmıştır. Bu

² Projenin araştırma tasarımı süreci ve üç ay süren saha çalışmasının içeriklerine ilişkin ayrıntılı bir tartışma için bkz, Sönmez-Öğüt, F, Sevlü, H ve Sarımuratoğlu, D. (2022).

katılımcılarımız yurtdışında yaşayan çocuklarının kendilerine aylık ortalama 2.000 ila 7.000 TL arasında bir bütçe gönderdiklerini ve geçimlerini çocuklarının desteği yoluyla sağladıklarını belirtmişlerdir.

Görüşme yapılan kadınların ortalama çocuk sayısı 7'dir. Ortalama yalnız yaşama süreleri ise 10 yıldır. Katılımcıların etnik kökenleri ise Arap, Türkmen ve Kürt olmak üzere farklılaşmaktadır. İki Suriyeli kadın öğrenci, Arap ve Kürt kadınlarla yapılan görüşmelerin simultane çevirilerini yapmıştır. Türkmen kadınlarla ise araştırmacı bizzat kendisi görüşmüştür. Katılımcılara erişimde araştırmacının ve simültane çeviri yapan iki genç kadının sosyal ağlarından yararlanılmıştır. Görüşmelere başlamadan önce katılımcıların izinleri alınarak ses kaydı tutulmuş ve görüşmeler ortama bir saat ile bir buçuk saat arasında sürmüştür. Katılımcılar bilgilendirilmiş gönüllü olur/onam formunu imzalayarak araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarını beyan etmişlerdir. Katılımcıların etnik-kültürel geçmişi, ekonomik durumları, yalnızlık nedenleri, çevreleriyle iletişimleri, topluluk faaliyetlerine katılmaları, yerel halkla ilişkileri ve pandemi öncesi ve sonrası gündelik yaşam deneyimleri hakkında bilgiler edinilmiştir. Veriler manuel bir şekilde betimsel ve karşılaştırmalı bir teknik kullanılarak analiz edilmiştir.

Zorunlu Göçle Büyüyen Yalnızlık, Covid-19'la Gelen Yapayalnızlık

Suriye'de bir aradaydık. Buraya gelince değişti. Üzüldüm, çok üzüldüm. Değişti her birisi bir tarafa gitti. Ya özlüyorum ya çok özlüyorum. (K 8)

Suriyeli katılımcıların yalnız yaşama süreleri ortalama 10 yıldır. Muğla ve Zonguldak'ta görüşülen yalnız yaşayan yaşlı kadınların ortalama yalnız yaşama sürelerinin Suriyeli kadınlara kıyasla daha fazla olduğu görülmüştür (Öğütte vd., 2021). Suriyeli kadınların birkaç istisna dışında göçten evvel eşlerinin vefat etmesi/boşanmaları sonrasında genellikle çocuklarıyla birlikte yaşamaya devam ettikleri anlaşılmıştır. Ancak göç sonrasında çocukların evlenip evden ayrılması ve aile içinde yaşadıkları birtakım olumsuz tecrübeler yalnız yaşamalarının başlangıcı olmuştur. Bu nedenle, yalnız yaşamaları onlar için göç sonrasında başlayan bir deneyim olmuştur denebilir. Yaşlılığı yalnız deneyimlemelerine sebebiyet veren genel birtakım yapısal olgular ise şunlardır: (a) Yeniden evliliğin aile ve yakın çevre tarafından hoş karşılanılmayacağını düşünmeleri, (b) ilk eşe duydukları bağlılık, (c) çocuklara adanmışlık, (d) evliliğin ilerleyen yaşla birlikte uygun görülmemesi.

Zorunlu göç kadınların mevcut yalnızlık deneyimini derinleştirdiği gibi görüşme yapılan birçok kadın için de yalnız yaşamanın başlangıcına denk gelmiştir. Katılımcıların yerleşik sosyal ilişki ağlarının ve destek mekanizmalarının zorunlu göç nedeniyle dağılması ve bunun ileri bir yaşta gerçekleşmiş olması ortak bir deneyim olmuştur. Göçten önce vakitlerinin büyük bir kısmını aileleri, akrabaları ve komşularıyla geçirdiklerini anlatan Suriyeli yaşlı göçmenlerin göçün ardından sosyo-ekonomik desteğin kaybı, geldikleri yerin koşullarına adapte olamama, aile ve yakınlarının kaybı, dışlayıcı söylemlerle karşılaşma gibi nedenlerle gündelik hayatlarında eve hapsedikleri ve sosyal olarak izole bir yaşam sürdürdükleri görülmüştür (Taşçı ve Kahraman, 2021, s. 526; Yerli, 2019, ss. 155-157). Bu çalışmada zorunlu göç ve yalnızlık ile ilgili beş tema ortaya çıkmıştır: Düzen, kayıp, aile çatışması, bağımlılık, engeller ve zorluklar.

Suriye hane yapısı erkeğin aile geçimini sağlamakla mükellef tutulduğu ve ailenin reisi olduğu patriyarkal bir toplumsal cinsiyet rejimine tabidir. Kadın ise eş ve anne sıfatları eşliğinde ev içerisinde ailenin bakımından sorumlu kılınmış bu yönüyle de erkeğe bağımlı ve pasif bir konuma yerleştirilmiştir (Doğangün ve Keysan, 2021, s. 17). Suriye'de ücretli bir işte çalışma deneyimi olmayan, evde, kendilerine ait bağ ve bahçede hane içi ücretsiz emekleriyle çalışan ve eşlerinin kaybı sonrası geniş aileleriyle bir arada yaşamaya devam etmiş olan bazı katılımcılar için yalnızlık deneyimi göçten sonraki süreçte cereyan etmiştir. Göç sonrası belirli bir müddet oğulları ve gelinleriyle birlikte yaşamaya devam ettiklerini belirten kadınlar, bir süre sonra yalnız yaşamak zorunda bırakıldıklarına dikkat çekmişlerdir³. Kadınlar bunu,

³ Buradan yola çıkarak önceki yaşamında kırdan yaşayan ve modern kente göçle birlikte evlerini çekirdek aile olarak kurmak isteyen genç insanların olduğu tahmini çıkarılabilir.

sıklıkla gelinlerinin artık eskiden olduğu gibi kayınvalideyle birlikte yaşamak istemediklerine bağlamışlardır⁴. Bu yüzden de katılımcılar hiç istemedikleri halde, oğullarının masrafları bölüşerek onları evlerinin yakınlarında buldukları ucuz yollu derme çatma tek göz bir odaya yerleştirdiklerini anlatmışlardır⁵.

Vallahi bazı vakitler burda oturur ağlarım, çok vakit yani oturur ağlarım. İlk çocuklarımla beraberdik, hep birlikteydim şimdi yalnızım, zor. Ama Suriye’de olsam ben böyle etmezdim. Suriye’de olsam hep birlikte yaşardım bak gene de ağlıyorum, söyleyemiyorum yani hep birlikteydik böyle çocuklarımla. Burada, oğlanın avradı benimle oturmak istemedi ama çok iyi yaşıyorduk. [...] Çocuklar herkes ayrılmış benden ama bana yakınlar her biri, aramızda iki üç cadde var bazen canım sıkıldıkça yanlarına giderim ama yalnız oturuyorum, tekim... Evin kirasını çocuklar bölüşüyorlar, veriyorlar. (K3)

Türkiye’ye geldiğimden beri yalnız yaşıyorum. Biliyorsunuz gelinler kayınvalideleri ile yaşamak istemiyor. Onlar da biraz haklı. Herkesin çocuğu var. Çocuğunun masrafı, sütü, bezi, elektrik, su, bunlar var. Su faturam son ay 200 lira geldi. Çok fazla geldi. Hemen hemen ev kirasının yarısı kadar. Kiralar çok fazla oldu dayanamıyoruz. Çocuklarımla ikisi bana 100’er lira veriyor. Bazen veriyor bazen vermiyorlar. Her ay vermiyorlar yani. Şeyden Kızılay’dan da 120 lira alıyorum öyle geçiniyorum. (K4)

Yaşlı kadınlar aileleri üstünde yük olduklarını ve bu yüzden utanç duyduklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca eşlerinin kayından sonra aile içinde itibarlarının azaldığını artık güçsüz ve faydasız olarak görüldüklerini belirtmişlerdir. Aile içinde gerginlikler ve anlaşmazlıklar yaşamalarına rağmen mali ve fiziksel açıdan kısıtlı yaşam koşulları ve dil bilmeme gibi nedenlerle en temel işlerinde dahi aile desteğine hala muhtaçtırlar. Lübnan’da Suriyeli göçmenlerle ilgili gerçekleştirilen bir çalışma (Strong vd., 2015) araştırma bulgularımızla benzer şekilde, yaşlı kadınların büyük ölçüde aileye bağımlı olduklarını, bu yüzden kendilerini depresif hissettiklerini ve aileleri için bir yük olduklarına inandıklarını aktarmıştır. Bu sonuçlar, yaşlı kadınların aktif yaş almalarını mümkün kılacak olan düzenli ve sürdürülebilir finansal desteğe olan ihtiyaçlarına dikkat çekmesi bakımından önemlidir.

Bazı yaşlı kesimin ise ülkelerinde elde ettikleri emekli maaşlarını alamadıkları ve göç anına kadar yaptıkları yatırımlarının kaybolduğu bilinmektedir (Strong vd., 2015). Geçmiş yaşantılarında ücretli bir işte çalışıp oradan emekli olan 2 katılımcı yurtdışında yaşayan çocuklarının desteği ile geçindiklerini anlatmışlardır. Kendi kazanımlarını kaybetmiş olmaları ve çocuklarına bağımlı olmaları statü kaybı yaşamalarına yol açmıştır. Suriye’deyken emekli sınıf öğretmeni olduğunu anlatan K1, Türkiye’ye olan zorunlu göçten sonra bu kazanımını kaybettiğini dile getirmiştir. Artık kendisine İstanbul’da ve İsviçre’de yaşayan çocukları destek olmaktadır.

Ben öğretmendim. Suriye’de sınıf öğretmeniydim. Çalışıyordum bir de maaş alıyordum orda. Emekli olmuşum. Türkiye’ye geldiğimde bir maaş almadım çünkü Türkiye’ye geldim. Çok şükür çocuklarım bana para gönderiyorlar. Kızlarımla hepsi okuyorlar. Bir de, 2 erkek

⁴ Taşçı ve Kahraman’ın (2021, s. 524) İzmir’de yaşayan Suriyeli yaşlı göçmenler üzerine yaptıkları çalışmalarında çocuklarının yanında yaşamaya devam eden yaşlı kadınların çocuklarının eşleri tarafından istenmedikleri ve kötü muamele gördükleriyle ilgili bulgular paylaşılmıştır. Çalışmamız bu süreç sonunda kadınların yalnız yaşamaya bırakıldıkları durumları odağına almıştır. Dolayısıyla dul kadınların aile içinde yaşadıkları çatışmalar ve gerginlikler olası bir yalnız yaşama durumu ile sonuçlanabilmektedir.

⁵ Zorunlu göçün etki ettiği bu yalnızlaşma durumunun hem kadınlar ve hem de aileleri tarafından kimi zaman kamu yardımlarından faydalanabilmek uğruna desteklenen bir vaziyet aldığı da söylenebilir. Çünkü kamu ya da özel, niteliği ne olursa olsun aynı ya da nakdi yardım sağlayan kuruluşlara başvurduklarında yetkililer tarafından ‘çocukların sana bakabilir’ diyerek geri çevrilmeleri karşısında kadınlar içinde buldukları bu zor durumu somut bir hal alan yalnızlıklarıyla kanıtlayabildikleri için memnunlardı.

çocuğum var onlar bana para gönderiyorlar. Yaklaşık 2.000 TL gönderiyor çocuklar. [...] Kira, faturalar falan yine onlar ödüyorlar ben vermiyorum. (K1)

Ayrıca yaşlı göçmenlerin ailesinden kimsesi kalmadığı için yalnız kalmışsa göç süreci onlar için fiziksel, psikolojik, sosyal ve kültürel açıdan çok daha yıkıcı bir hâl almaktadır (Yerli, 2019, s. 157). Örneğin, görüşme yaptığımız yaşlı kadınlardan birinin tek çocuğu (kızı) vardır. Yaşamını Halep'in bir köyünde geçirmiş ve geçimini sahip olduğu üç koyunundan sağdığı sütü satarak sağlamıştır. 5 yıldır Gaziantep'te tek odası olan dükkândan bozma bir çöküntü konutta yaşamını sürdürmektedir. Buraya 200 TL kira vermekte, gündelik geçimini salça ve toz biber çıkarıp satarak sağlamaktadır.

Çok oldu ben tek yaşıyorum. Bazen çalışıyorum faturalarımı falan ödeyebileyim diye, bazen de çalışmıyorum. Bu evi 200 liraya tuttum kiralık. Biber alıyordum, salça falan yapıyordum. Bir kadınla çalışıyordum bu sene getirmedi bana çünkü ben yaşlıyım diye. [Getiren kadın] Suriyeli. Bu sene borç alıyorum ya elektrik, kira, su için falan. Dostlar, komşular falan bazen böyle veriyorlar 200, 100 lira veriyorlar. Ben yaşlıyım diye. (K6)

Bununla birlikte kadınların zorunlu göçle birlikte uzun süredir görmediklerini söyledikleri ve eksikliklerini hissettikleri akraba ve komşuları ya Suriye'de kalmışlardır ya da başka bir ülke, kent ya da mahalleye yerleşmişlerdir. Katılımcılar zorunlu göçle birlikte sosyal ilişki ağlarını ve yaşamları üzerindeki kısmi kontrollerini kaybettiklerini belirtmişlerdir. Gaziantep'te yaşama sürelerine bakıldığında gelişlerinin üzerinden en az 3, en çok 10 yıl geçtiği bilgisi edinilen kadınların, yaşadıkları bu yerlerde yeni ilişkiler ve bağlar kurma noktasında güçlük çektikleri, henüz tam anlamıyla bir sosyal çevre oluşturamadıkları ve bu hususta da isteksiz oldukları görülmüştür⁶.

Önceki hayatım bundan güzeldi. Şimdiki gibi değil. Şimdi yani yaşıyor muyuz? Yaşıyoruz gene de şükür Allah'tan gelene. Önce ben gezerdim, tozardım, neresi olsa giderdim yani. Halep'te bacılarım var, akrabam var, hısmım var. Eeee buraya geldim bir yer bir kimse bilmiyorum. Yaşım 65 oldu nereye gidebilirim tabii ya onla bunun farkı çok var. (K13)

Bu yönüyle Suriyeli kadınların zorunlu göçle birlikte sosyal bağlarını ve destek mekanizmalarını yitirmiş olmaları yalnızlıklarının derinleşmesine ilaveten katılımcılar için asıl yalnızlığın başlangıcı üzerinde önemli bir rol oynamıştır. K14'ün ifadesi bu durumu net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

İnsan yalnız oturduğu zaman hayat nasıl geçer? Hayret ediyoruz Suriye'de nasıl yaşıyorduk, burada nasıl yaşıyoruz? Yav farklı farklı hayat [-lar var] burada, [buraya] geldiğimizde hastalık falan, evimizin hayatı, çocukların her biri bir tarafta oldular. Suriye'deyken oturduk 2 sene gelinlerimle yaşıyorduk evimizden çıktık sonra işte yalnız olduk. (K14)

Görüşmeleri gerçekleştirdiğimiz alt gelir grubu mahallelerde ağ (network) ilişkilerinin etkisiyle çok fazla Suriyelinin ikamet ettiği görülmüştür. İlk bakışta, yaşadıkları muhitte kendileri gibi Suriyeli göçmenler çoğunlukta olduğu için onlarla etkileşim halinde olabilecekleri ve bağ kurmak açısından bir sorun yaşamayabilecekleri düşünülebilir. Oysa Peplau ve Perlman'ın da (1982) belirttikleri gibi yalnızlık hissi, sahip olunan temasların sayısı ile değil, bu temasların kalitesi ve kişilerin ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamamaları ile ilgili olarak artıp azalabilmektedir. Bildikleri sosyal ve kültürel çevreyi ileri bir yaşta

⁶ Görüşme yaptığımız katılımcıların hepsi yaralanma ve ölüm riskine rağmen ülkelerini terk etmek noktasında başlarda tereddüt etmişler ve çocuklarının gelip bir düzen kurmalarının ardı sıra göçe katılmışlardır. UNHRC (2019) yaşlı bireyler raporunda, yaşlıların tehlikenin artması ile birlikte zorunlu göçe genellikle son katılanlardan olduklarını belirtmiştir. Bu durum yaşlı kesimin yaşadıkları felakete rağmen kendileri için düzenli bir yaşamdan ve sosyal bağlarından kopmak istememelerinin de somut bir işaretidir.

geride bırakmak ve yeni bir çevreye uyum sağlamaya çalışmak katılımcıların stres ve kaygı durumlarını artırmıştır. Yine de kentle kurdukları benzerlik ilişkisi ve yaşadıkları yerde kendileri gibi göçmen olanların yoğun varlığı bu durumu bir nebze de olsa azaltmıştır. Kolay olmasa da birkaç katılımcı, kendileriyle benzer deneyimlere sahip diğer göçmenlerle iletişim kurmuştur. Kendi dilinde konuşarak ve sorunlarını paylaşarak yalnızlıklarını hafifletmeye çalışmışlardır.

Burası Halep gibi. Ha Halep'te oturuyoruz ha Antep'te oturuyoruz. Yani sevdim burayı doğrusu. Başka yere gidemem. Böyle güzel yani Halep gibi rahat ediyorsun. Evleri de yani bilmiyorum sanki Halep'te oturuyorum valla yani doğrusu. Var yani bu sokakta var Araplar var. [Çevremde] Hiç kimse yok. Komşular garipler onlarda yani bilmem tanımam. Suriyeli de var buralı da var. Hiç kimse kimseye şey etmez. Herkes evinde. İşte benimle bu komşu daim yani oturuyoruz. Bensiz hiç edemez. O da Suriyeli işte yalnız. Dertleşiyoruz. İşte neden böyle oldu diyoruz, böyle olmalı değildi, evimizde oturuyorduk, keyfimiz iyiydi, tek kalmalı değildik, niye böyle oldu? (K13)

Yaşlı kadın göçmenler hem ileri yaşın verdiği sorunlar hem de zorunlu göçün neden olduğu kayıplar yüzünden hâlihazırda *kesişimsel bir dezavantajlılık* içerisinde dirler. Covid-19 pandemisi sürecinde kesişimsel bir dezavantajlılık durumu içinde yaşayan yaşlı kadınların problemleri bir taraftan zorunlu göçün etkisine diğer taraftan yalnızlık deneyimlerine göre şekillenebilmektedir. Ancak yalnız yaşayan yaşlı kadınların kendi içerisinde de farklılaştığı, dolayısıyla tamamının benzer bir dezavantajı paylaşmadığı ifade edilebilir. Sınıf, etnisite, yaş, inanç vd. unsurlar kadınların dezavantaj yaratan bir durumu nasıl deneyimlediğini ve bunlarla nasıl başa çıkmaya çalıştığını etkilemektedir. Yine de katılımcıların zorunlu göçle birlikte kaybettikleri sosyal bağları ve destek mekanizmalarına ek olarak Covid-19 pandemisi sosyal izolasyon, bakım, iletişim ve dayanışma kanallarından tam anlamıyla yoksun kalmalarına yol açarak kendilerini yapayalnız hissetmelerine neden olmuştur. Yukarıda tartışıldığı üzere, göçle derinleşen ya da başlayan yalnızlık durumlarını hafifletmeye çalışan katılımcılar bu kez Covid-19 salgını ile baş etmek zorunda kalmışlardır. Aşağıda yer alan başlıklar boyunca kadınların Covid-19 deneyimlerine ve baş etme stratejilerine yer verilmektedir.

Covid-19'un Ekonomi, Sağlık ve Sosyal Yaşam Üzerindeki Etkileri

Geçmişte hayatımız yabanda geçti, tarlada çalışırdık. İçerde de hapis kalmak hiç iyi bir şey değildi valla. (K12)

Bu başlık altında Covid-19'un yalnız yaşayan Suriyeli yaşlı kadınlar üzerindeki ekonomik ve sosyal etkilerini açığa çıkarmak amaçlanmıştır. Kadınların Covid-19 sürecinde sorun yaşadıkları öncelikli konu maddi problemler olmuştur. İkincisi ise aile, akraba ve komşularıyla rutin iletişimlerinin kesilmesi ve bundan duydukları üzüntüdür. Katılımcılar anlatılarında kolektivist bir yaşam biçimini deneyimlemeye yatkın olduklarına ve gündelik yaşamlarını da bu yatkınlıklar dâhilinde inşa ettiklerine dair anlatılar sunmuştur. Özellikle ekonomik ve sosyal bakımdan aile bağımlı yatkınlıklara sahip oldukları bu sahada ilk göze çarpan yapısal bir olgudur. Bununla bağlantılı olarak bu durum, izolasyon sürecinde geçim sorunu yaşamalarına ve yapayalnız hissetmelerine yol açan bir faktör de olmuştur.

Aileleri, akrabaları ve komşularıyla gündelik iletişimlerinin/etkileşimlerinin kesilmesinin yanı sıra, pandemi sürecinde enformel sektörlerde çalışan çocuklarının işsiz kalmasıyla birlikte ilk başvurdukları ekonomik destek mekanizmasını kaybetmişlerdir. Ayrıca pandemi öncesi çocuklarından yeterli desteği görmeyen ve gündelik geçimini sağlamak için evde sipariş usulü çeşitli işler yapan (patlıcan ve biber kurutarak satmak, salça yapıp satmak, parça başı işler yapmak) bazı katılımcılar da pandemi yüzünden iş erişim sıkıntısı çekmişlerdir. Katılımcıların refah düzeylerinin temel belirleyicisi olan aile yardımları, sosyal yardımlar ve sürekliliği olmayan çalışma alanları gibi gündelik yaşamlarını bağımsız sürdürmelerini

güç kılan etmenler, salgın gibi bir afet durumunda güvensiz ve korunaksız yaşam alanlarını daha da görünür hale getirmiştir.

Korona döneminde iş de yoktu. Çocuklarım da çalışmıyordu. Çok şükür yani hayırsever insanlar, komşular falan yardım etti de şu dönemi birazcık geçirdik. "Sen yaşlısın hiç dışarıya çıkma," derlerdi bana yasaktı çıkmazdım dışarıya. (...) Ben şey yaşadım sorun sadece maddi olarak sıkıntı yaşadım. Çocuklarım da işten durdu. Bana hiçbir gelir kalmamıştı. Tek sıkıntım paraydı yani. Evin kirasını falan karşılayamıyordum. (K4)

En çok bir şey üzdü. Ev sahibi geldi buraya "Ben kirayı istiyorum, şimdi istiyorum," dedi. "Bende yok zaten," dedim. "Bu korona yüzünden alamadım yardım alamadım". O ısrar etti "İlla alacam şimdi," dedi. Komşudan para aldım verdim ona. En çok bu üzdü beni. (K6)

Valla kızım [Koronadan sonra] çok şeyler değişti. Bu evde oturmak, sıkılmak, bir yere çıkmıyoruz. Mesela parasızlık insana çok sıkıntılı gelir. Sıkıntılı sıkıntılı. (K14)

Yaşamlarını kendi başlarına idame ettirebilmek için herhangi bir geliri bulunmayan yaşlı kadınlar, sosyal izolasyonla birlikte sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel destek mekanizmalarını da kaybetmişlerdir. Katılımcılar pandemi sürecinde ailelerinden gelen kaynaklara ve sosyal yardımlara ulaşamadıkları için kira ve faturalarını ödemede ve temel gıdaya erişimde güçlük çekmişlerdir. Yine de bu süreçte aile, akraba ve komşularından gelecek olan desteğe dair inançlarını korumuşlardır. Alt sınıftan katılımcıların evlerinin yakın çevrelerinde başta aileleri olmak üzere birçok Suriyeli göçmen yaşamaktadır. Evde kalma uygulamaları sırasında katılımcılara ilk destek yakınlarında oturan aile üyeleri ve komşularından gelmiştir. Bilhassa acil bir durumda kalmaları halinde komşularının verdikleri azami destek ile karşılaştıkları sorunların üstesinden gelmeye çalışmışlardır. Kısıtlı kaynaklara sahip olanlar arasında inşa edilen bu dayanışma, katılımcıların bu süreçteki sorunlarını az da olsa gidermeye yetmiştir. İlaveten Suriyeli ya da Türkiyeli komşular, şayet bu kadınların gerçekten kimsesi olmadığına ve çok zor durumda olduklarına ikna oldularsa yardımda bulunmuşlardır.

Genel olarak Suriyeli göçmenlerin geçici olarak ülkede kalacakları düşüncesi devlet tarafından verilen yardımların düzensiz ve dağınık olmasına yol açmıştır. Pandemiden bağımsız olarak yardıma ulaşmakta genellikle ilerleyen yaşları, hastalıkları ile bağlantılı fiziksel engelleri ve dil problemleri nedeniyle güçlük çektiklerini belirten ve daha çok aile ve komşu desteğine bel bağlamış olan kadınlar pandemi nedeniyle bu destek azaldığı için artan bir kurumsal beklenti içerisine girmişlerdir. Bunlar doğrudan nakit yardımı, kira ödemelerinde ve faturalarda indirim ayrıca temel gıda taleplerinden oluşmuştur. Ancak kadınlar evde tecrit altında oldukları, dil bilmedikleri ve dijital okur-yazarlıkları olmadıkları için sorunlarını ve taleplerini yöneltebilecekleri kurumların bilgisine erişememişlerdir. Bununla birlikte daha önce yaşadıkları birtakım olumsuz tecrübeler (örneğin, yardımda bulunan kurumların bilgisine ulaşamama, ulaşıldığında ise kurumların bakım yükümlülüğünü aile üyelerine atfetmelerinden ötürü için destek alamama, göçmenlik statülerinden kaynaklanan bürokratik engeller) pandemi sürecinde de destek alamayacaklarına ilişkin bir inanç beslemelerine sebep vermiştir.

"Git Suriye'den kâğıt getir," diyorlar. Ben nereden Suriye'den kâğıt getireyim? Suriye mi kaldı? Dulluk. Mesela hilafet belgesi. Onu istiyorlar. Kocan ölmüş mü sağ mı diye istiyorlar. Çünkü çok insanlar yalan yapıyorlar diye başkası şey oluyor. Kabul etmiyorlar. Keşke böyle yapmasalar. [Yardım kuruluşlarına] başvurduğum iki sefer. Başvurduğum yerlere söyledim. Hastayım, kalp hastasıyım, şeker hastasıyım mesela böyle. Benim yaşıma göre vermediler çıkmadı. Çocukların baksın sana. Çocuklar kendilere bakamıyor. Kalkttık, gittik, dedim "Tekim ben bir yer bilmem, kızım ondan yanımda." "Kızınla otur," dediler. El ister mi seni? Tek yaşıyorum ben. Ya şöyle böyle yaptık çıkmadı. Ne yapalım? Tek başına bir kadın dulsa vermiyorlar işte. (K14)

Yaşlanma sürecinin beraberinde getirdiği zorluklar ile göçün neden olduğu zorlukların keşilmesi neticesinde ortaya çıkan yetersiz barınma ve bakım sorunu, ekonomik ve sosyal kaynaklara ulaşmada güçlük, dil problemi ve yalnızlık gibi sorunlar zincirleme bir reaksiyon yaratarak yaşlı bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Aslan ve Akarçay-Ulutaş, 2018; Yerli, 2019, s. 157). Katılımcılar Covid-19 sürecinde sağlık hizmetine ulaşmak ve sağlık giderlerini karşılamak konusunda ailelerinden destek almışlardır. Şeker, tansiyon, kemik erimesi, eklem ağrıları, bel ve boyun fıtığı, tansiyon, görme ve duyma sorunları gibi hastalıkları bulunan kadınlar, sağlık durumlarını kötü olarak tanımlamış ve bakıma ihtiyaç duyduklarını dile getirmişlerdir. Bu süreçte sağlıkları için endişe duysalar da hastaneye gitmekten korktukları için muayene ve tedavi takip süreçlerini ertelemişlerdir.

Suriyeli göçmenler “geçici koruma kimlik kartı”na sahiptirler⁷. Sağlık alanında zorunlu göçle gelen Suriyeli göçmenleri kapsayan birçok düzenleme ise geçici koruma yönetmeliği kapsamında yapılmıştır. Geçici koruma yönetmeliği çerçevesinde geçici koruma statüsündeki Suriyelilere ilişkin sağlık hizmetlerinden yararlanma koşulları düzenlenmiştir. Yönetmelik çerçevesinde sağlık hizmetleri masraflarından (muayene, kabul, ilaç temini) muaf tutulmuşlardır. Bu düzenlemelerden en önemlisi ise 2015 yılında yapılan “göçmen sağlığı merkezleri/birimlerine dair yönerge”⁸ olmuştur. Bu iyileştirmelere rağmen katılımcıların hastanelere ulaşım konusunda problem yaşadıkları görülmektedir. Göçmen sağlığı merkezleri kurulmasına karşın bu uygulamanın branş çeşitliliğini (dahiliye, nöroloji ve kardiyoloji vs.) içermemesi, her semt özelinde gerçekleştirilmemesi ve hastanelerin yalnız yaşayan yaşlı kadınların yaşadıkları muhitlere uzak oluşu sağlık sorunlarının çözüme kavuşturulmasına engel oluşturmaktadır.

[Covid-19 sürecinde] Nefesimde darlık oldu, ayağım durdu, kımıldayamadım, gittim [hastaneye] iki defa valla baktılar, film çektiler ayağımı da, düşümü de. Sorun çok, hastaneler uzaktı arabalar oraya ulaşmıyor, yürümekten çok yoruldu, gidip gelmekten. (...) Otobüsle gittim. Otobüs buradan bana yakın ama orda indiriyor seni yolun üzerinde, onca yol var hastaneye gidip gelene kadar çok yorgunluk çekim. (K2)

Suriyeli katılımcılar Covid-19 döneminde, acil müdahale gerektiren sağlık sorunlarının çözümü için Suriyeli doktorlara, eczacılara ve çevrelerinde iğne uygulamasını bilen Suriyeli tanıdıklarına başvurduklarını ve bu kişilerin evrelerine gelerek ücretli ya da ücretsiz sağlık sorunlarının çözümü adına yardımcı olduklarını belirtmişlerdir.

Gitmedim valla doktora, he bu korona oldu olalı gidemedim. Ama kızım gider alır gelir ilaçlarımı, alır şeker ilacımı başka bir şey yok. İşte kız gelir. Neyim eksikse halleder. İlaçlar zaten para almıyorlar. Bizlerden para almazlar Suriyelilerden. Beleş. İlaçlarımız beleş, doktorumuz beleş yani. (K13)

Burada sağlık merkezi bir iğne verdi bana. Yukarıda bir sağlık merkezi var ona gittim. Çok iyi bir doktor. Çok bekletmiyor beni. Bir ilaç verdi bana, çok iyi bir ilaç şimdi çok iyiyim ben çok şükür. O Türk bir doktordu bir iğne verdi bana. Yasakta Suriyeli doktor geldi bana, iğnemi vurdu. (K6)

Şekerim var. Romatizmam var, bir de çok iyi göremiyorum. [Hastaneye] Yorgunsam ben arabayla giderdim. Ama şimdi altmış beş yaş üstü olduğum için oğlum kimliğimi alıyor, eczaneye gidip ilaçlarımı alıp geliyor (...) Kızım vuruyor iğneyi. Evet. Biliyor. (K11)

⁷Geçici Koruma Yönetmeliği” için bkz. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-kanunu-ve-yonetmeliği> Son Erişim Tarihi 27.01.2021

⁸https://hsgm.saglik.gov.tr/dosya/mevzuat/genel_nitelikli_yazilar/toplum_sagligi_db/GOCMEN_SAGLIGI_MERKEZLERI-BIRIMLERI.pdf Son Erişim Tarihi: 27. 01. 2021

Bir başka açıdan sağlık hususunda kadınların yaşadıkları çöküntü konutların elverişsiz durumda olması, katılımcıların karantina sırasında mevcut hastalıklarının ilerlemesine ya da yeni hastalıklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Covid-19 pandemisi öncesi komşularıyla kapı önünde ya da mahalle parklarında vakit geçiren kadınlar evlerinin rutubetli ve dar yapısına dikkat çekerek dışarıda geçirdikleri süreyi “hava aldıkları ve hareket ettikleri zamanlar” olarak yorumlamışlardır. Yetersiz barınma koşullarının da etkisiyle birlikte katılımcılar kapı önü sohbetlerini ve mahalle parklarına gitmeyi özlediklerini belirtmişlerdir.

Bu korona geldiğinde bir buçuk ay ben içeriden hiç çıkmadım. Korkumdan hiç çıkmadım, düşerim de kimse bana bakmaz diye içerde yat, yat, yat daha da hasta oldum. Bu sefer gittim hastaneye bir iki defa ben bana bakmak için dedi “teyzecim sen çok yorgunsun, hava almalısın, yürümelisin”. Fırlanmaya nefesim daralıyor. İki üç adım attım mı duruyorum, halim birden kalmıyor. Yani çok perişan oldum çünkü havasız kaldım. Acep içeride kalmaktan mı? Hasta oldum valla. İşte şimdiye kadar daha içerdeyim ama bazen tek tük gelinlerim gelir, evimi temizler, giderler. Yasak var evde oturacaksın dediklerinde çok darlanıyordum ama dışarıya çıkmayı, hava almayı çok özledim o dönemler. Parka gitmeyi özledim. Yani insan parka gitmeyi hava almayı ister. O dönemlerde hiç çıkmıyorduk. Çok sıkıldım çok özlemiştim. (K4)

Suriyeli katılımcılara Covid-19 pandemisinden önce katıldıkları sosyal aktivitelerin olup olmadığı ve salgın sürecinde sosyo-kültürel yaşamlarında nelerin değiştiği sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar arasında alt sınıftan 13 kişi, pandemi öncesi herhangi bir sosyal aktiviteye katılmadıklarını belirtmiştir. Kadınların sosyalizasyon süreçlerini sosyal ağlarını oluşturan aile üyeleri, akrabaları ve komşuları belirlemektedir. Bilhassa komşularıyla mahalle parkına gitmek, kapı önünde oturmak, aile üyeleriyle bir araya gelmek, evde televizyon seyretmek ve ibadet etmek gündelik faaliyetlerinin özeti gibidir ve bu aktiviteler kendileri için önemli bir yer tutmaktadır. Bu grup izolasyon sürecini evde televizyon seyrederek ve dini pratiklerle ilgilenerek geçirmiştir. Özellikle de dua etmek gibi dine yönelik pratikleri, karşılaştıkları sorunlarla baş etmelerini kolaylaştırmıştır.

Lise mezunu ve üniversite mezunu olan 2 kişi ise pandemiden önce arkadaşlarıyla parkta spor yapmak, evde ve dışarıda toplantılar organize edip bir araya gelmek, kent içi kültürel gezilere katılmak gibi faaliyetlerle meşgul olmuşlardır. Pandemi sonrası evde puzzle yaparak, dikiş dikerek ve bitkilerle ilgilenerek vakit geçiren bu katılımcılar en çok arkadaşlarıyla birlikte yaptıkları kültürel aktivitelere yönelik bir özlem duymuşlardır. Dolayısıyla sözü edilen bu ev içi faaliyetlerin ve özlem duyulan şeylerin kadınların ekonomik ve kültürel sermayeleri etrafında çeşitlilik gösterdiği söylenebilir.

Puzzle getirdim. Şimdi göstereceğim sana. Beş tane yaptım (...) [Pandemiden önce] Çarşıda çok güzel şeyler, yerler var, oralara gidiyordum, büyük pasaja, kapalı çarşıya, Bayazhan'a gidiyordum. Gaziantep Kalesi'nin oralarda çok güzel manzaralar var. Biz o civarları geziyorduk, gezmeyi çok seviyorum bir de antikalara düşkünüm, çok seviyorum, oralara gitmeyi çok özledim. (K1)

Katılımcılara gösterilen yedi adet görsel eşliğinde “Karantina döneminde eğer mümkün olsaydı şu gösterilen fotoğraflardaki yerlerden en çok hangisinde olmak isterdiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Fotoğraflar: (1) Bir sahil kenarında tek başına oturan yaşlı kadın fotoğrafı, (2) salonda oturan aile fotoğrafı, (3) kapı önünde komşularla birlikte oturma fotoğrafı, (4) parkta bir bankta akranı arkadaşlarıyla oturan yaşlı kadınlar fotoğrafı, (5) sinema salonunda film izleyen insanlar fotoğrafı, (6) bir kır düğünü fotoğrafı, (7) daha kalabalık bir sahil. Katılımcılar ağırlıklı olarak salonda oturan aile fotoğrafını seçmişlerdir. Nitekim bu süreçte de sırasıyla en çok ailelerini, komşularını ve akrabalarını görmeye özlem duyduklarını belirtmişlerdir.

Şu çocuklarla beraber olmayı isterdim, ailemle beraber olmayı isterdim. Valla en çok çocuklarla beraber olmayı isterdim. Ya özledik ya. (K7)
Görüşmemek bana çok zor geldi. Çocuklarımla, konu komşuyla görüşmemek zor geldi tabii. Şöyle sıkıntı geldi bana sanki. Daralırdım yani çok daralırdım, sıkıldım yani. Eeee işte dost, ahbapla konuşurum böyle. (...) Eh işte konuşurum o dost, ahbapla, kızlarımla, oğullarımla konuşurum telefonda. Telefon olmasa cip çatlarım yine bu telefonla teselli oluyorum. (K13)

Covid-19 salgını kadınları aile desteğine ve sosyal yardımlara daha fazla bağımlı hale getirmiştir. Bununla birlikte pandemi döneminde katılımcıların sağlık hizmetlerine erişim konusunda problem yaşadıkları görülmüştür. Dil problemi bu noktada kadınların deneyimini olumsuz yönde etkilemektedir. Öte yandan, Suriyeli kadınların özlem duydukları şeylerin başında çocukları, komşuları ve akrabaları ile görüşmemelerinden dolayı yaşadıkları üzüntünün geldiği düşünüldüğünde bunun altında yatan belirleyici kuvvetin Suriyeli grubun paylaştığı topluluk temelli bir anlayış olduğu belirtilmelidir.

Yaş Ayrımcılığı ve Irksallaştırılmış Salgın

Kurumsal, kültürel ve bireysel düzeyde olumsuz temsillerle donatılmış, sosyal olarak inşa edilmiş yaş ayrımcılığına dair tutum ve davranışları yaşlı göçmenlere doğrultmak daha kolaydır. Bu nedenle bu kişiler hem yaşlı hem göçmen olmalarından kaynaklı olarak çifte tehlike ile karşılaşabilirler. Çalışmalar, yaşlı göçmenlerin yoksulluğa, zihinsel ve bedensel sağlık sorunlarına daha fazla maruz kaldıklarını ve sosyal izolasyona karşı savunmasız olduklarını ortaya koymaktadır (Torres ve Karl, 2016; Victor vd., 2012). Ancak göçmenler hakkında yapılan çalışmalar, yaşlı göçmenlere ve yalnız yaşayan yaşlı kadın göçmenlere yönelik yaş ayrımcılığı konusunu incelemeye gerekli önemi vermemiştir. Durum böyle iken Covid-19 pandemisi, bu toplumsal kesimlerin mevcut sorunlarını ağırlaştıran bir krize yol açmıştır.

Türkiye'ye zorunlu göçle gelen Suriyeli sayısı 2016 yılı ve sonrasında büyük bir artış göstermiştir. Bununla paralel olarak Suriyeli göçmenlere karşı ayrımcı söylemler ve pratiklerde de bir artış söz konusu olmuştur (Sallan-Gül, Türkmen Kahya-Nizam, 2020, s. 333). Görüşme yapılan kadınlar hem kurumsal yapılar karşısında hem de gündelik yaşamlarında ayrımcı söylemler ile sıkça karşılaştıkları için kamusal alanla ve yerli halkla temaslarını minimum seviyede tuttuklarından ve genellikle evlerinde kaldıklarından bahsetmişlerdir. K8, sosyal dışlanma ve sosyal izolasyonun kesişmesi neticesinde kadınların eve tamamen hapsedilmiş olduğuna dikkat çekmiştir:

Suriyeliler pisler, geldiler işte gitsinler, daha ne zaman gidecekler. (...) Çıkamadık işte çıkamıyoruz yabana, aha Suriyeliler şöyle, aha Suriyeliler geldiler bilmem ne işte. He üstüne de korona işte gel sıkılma. (K8)

Covid-19 yaşlı bireylere birçok kısıtlama getirmiştir. Ancak Suriyeli göçmenler özellikle de yalnız yaşayan 65 yaş üstü göçmen kadınlar, Covid-19 öncesinde özellikle göç sonrasında ortaya çıkan ya da belirginleşen yabancı düşmanlığı ile karşılaştıklarından kendilerini kısıtlı hissetmekteydiler. Pandemi ise bu grupların kırılabilirlik risklerinin artmasını etkileyen yeni bir gelişme olmuştur. Katılımcılar, mevcut sosyal dışlanma soruna ek olarak Covid-19 pandemisinin yeni biçimler alan dışlama mekanizmaları ürettiğine gönderme yapmışlardır. K13 ve K14, salgının yayılmasından Suriyeli göçmenlerin ve yaşlıların sorumlu tutulduğunu belirtmiştir. Yerli halk tarafından yeterince hijyenik olmadıkları ve yaşlı oldukları için bulaş riski yüksek görülen yaşlı göçmenler “salgın yayıcıları” olarak damgalanmıştır. Salgının ırksallaştırılması ve yaş ayrımcılığının kesişmesi neticesinde katılımcılar, sokağa çıkma yasağının kalktığı dönemlerde de yerli halkın tepkisinden çekindikleri için dışarıyla fazla temas kurmamayı tercih etmişlerdir. Özellikle göçmen yalnız yaşayan yaşlı kadınların, dil sorunu ve kültürel farklılıktan kaynaklı komşuları ile gündelik selamlaşmanın ötesinde ilişki kur(a)madıkları belirtilmektedir (Walker ve Hiller, 2007, s. 1158). Katılımcılar sosyal dışlanma, komşuluk ilişkileri ve dil sorununa dikkat çekmişlerdir.

Ama burada dil çok zor. Mesela bazen buranın halkı bizi kabul etmediler ya da güvenmediler bilmiyoruz. Keşke komşum bana gelseydi ya da ben ona gidebilseydim. O bana dillerini öğretirdi, ben de ona öğretirdim ya da sohbet edebilirdik. Ama böyle bir şey Türkiye'de yok. Ben bazen parka giderim yürürüm sadece bu var burada. (K1)

İşte söylerler, Suriyeliler geldi böyle oldu. Korona gelmiş işte ne bileyim. Suriyeliler şimdi korona getirdiler diyorlar. Ne bileyim herkesin dediği kendine. Değil mi? Çok geldiler bizim üstümüze çok çok. Nasıl [ağrım] gitmez mi? Geçen sefer şurada yaşlı bir kadın belki de benden yaşlı geldi şuramdan [Kolumdan] tuttu. "Suriyeli misin?" dedi. "He," dedim. Dedi "Siz Suriye'de ayakkabıyla döşeğin üstünde mi geziyorsunuz?" Ben de "Biz ayakkabıyla yatarız bile," dedim kendinin yüzüne karşı. Yani bu sözün ne lüzumu var? Döşeğin içinde diyorlar, döşeğin yüzünde ayakkabıyla mı gezilir? Yatılır mı ayakkabıyla? Biz eve girmeyiz ayakkabıyla. (K13)

Şimdi mesela biz çıkamıyoruz. Bakıyorum biz korkuyoruz Türkler korkmuyorlar. Ne maske takıyorlar ne de bir şey. Biz onlardan çekiniyoruz biz maske takıyoruz. [Dışarı çıktığımda] İşte kızlar vardı parkta. Türk. O da "Bak bak Suriyeli Suriyeli," dediler bana. Baktım kendilerine, Türkçe konuşmaya başladım aman ettiler. (K14)

Covid-19 pandemisiyle birlikte göç düzenlemelerinin yönetim konusuna bir başka karmaşa değişkeni daha eklenmiş, pandemiyle mücadele etmeye çalışan yalnız yaşayan kadın göçmenleri etkileyen toplumsal ve ekonomik kırılmalıklar daha da netleşmiştir. Covid-19'a karşı verilen mücadelenin tüm toplumsal kesimleri kapsamı gereği açısından "toplumsal bütünleşme" ve "sosyal uyum" süreçlerinin vurgulanmasının önemi de artmıştır. Koronavirüs mücadelesinin en temel sloganı haline gelen "sosyal mesafeyi" korumaya dönük tutumların ve uygulamaların toplumsal uzlaşya bağlı olarak ileri sürülmesi, sağlık davranışlarını etkileyen "sosyal uyum" ve "toplumsal bütünleşme" süreçlerinin önemini de artırmıştır (Özçürümez ve İçduygu, 2020).

Benimle, bizimle dalga geçiyorlar. Mesela bakkala gidiyoruz, "Suriye'ye git,", "Neden burada oturuyorsun?" diyorlar. Ben kırılıyorum ağlıyorum. Böyle diyorlar bize "Sizde kaşık var mı"? Ya da bazen "Suriye'de bardak var mı?" Çok kırılıyorum, çok ağlıyorum. Bizimle çok dalga geçiyorlar. Mesela bir şeyler satın alıyorlar, biz de satın almak istiyoruz, "Bize bırakmadınız, her şeyi tükettiniz, satın alamazsınız," diyorlar. Ben kırılıyorum, çok ağlıyorum, böyle olunca şekerim yükseliyor (...) Kırmadım [umarım] sizi. Çok ağır konuştum ya Türkler için. Ben doğru olanları söyledim. (K11)

Kadınların maruz kaldıkları sosyal dışlanma bu stres ve kaygı durumlarını pekiştirmiş ve bunun bir sonucu olarak ev içine daha fazla çekilmelerine yol açmıştır. K11'in aşağıda yer alan ifadeleri sosyal çevre, sağlık hizmetleri ve barınma gibi konularda özellikle toplumsal risk dönemlerinde toplumsal uyum ve bütünleşme gibi konuların önemine dikkat çekmektedir.

[Covid-19 sürecinde] Mesela şunu isterdim. Türk, Suriyeli ayırt etmeksizin davransa herkes keşke. Sen Suri ya da Türk ol fark etmez istediğini yaparım ben senin. Bize neden böyle yapıyorsunuz? Biz mülteciyiz ya. Mesela sağlık merkezine gidiyorum biri çıkar da bize yardım ederse ediyor, geri kalan kimse yardım etmiyor. Ev kiralamak istiyorum. "Sen Suriyeli misin?" diyorlar. "Evet" diyoruz. "Yok, sana kiralık ev," diyorlar. Çok şeyler var, ben hep ağlıyorum bu yaşadıklarım için. Biz istemedik ülkemizi bırakıp da buraya gelmeyi. Siz bırakıp gitmek ister miydiniz burayı? Suriye'ye gitmek ister miydiniz? Savaştan dolayı mecburiyetten geldik biz buraya. "Suriye'ye git," diyorlar bize. Diyelim ki gittik, orada zulüm var, evet gidebiliriz Suriye'ye ama zulümden dolayı gidemeyiz. (K11)

Covid-19 pandemisiyle birlikte göçmenlerin, “pis” ve “kirli” oldukları öne sürülerek salgını çevrelerine yaydıklarına ilişkin yerel halk tarafından oluşturulan dışlayıcı söylemlerin gittikçe artması politika yapıcıların sosyal uyum ve bütünleşmeye yönelik uygulamalarını yeniden gözden geçirmelerinin ve buna yönelik yeni ve iyileştirici adımlar atmalarının gerekliliğine işaret etmektedir. 65 yaş ve üstü yalnız yaşayan Suriyeli kadınların evde izole haldeyken dahi bu ötekileştirici ifadeleri duymuş olmaları dışlayıcı söylemlerin sıklığını ve fazlalığını göstermektedir. O halde bu yeni dönemde Covid-19 ve sosyal dışlanma konusunun bahsedilen bu şekliyle gündeme getirilmesi ve kadınların gündelik yaşamları üzerine etkisinin neler olduğunun analiz edilmesine yönelik çalışmaların artırılmasına önem verilmelidir.

Sonuç

Zorunlu göç ve Covid-19 pandemisi 21. yüzyıla damgasını vuran evrensel iki büyük sorun olmuştur. Şimdiye dek uzun vadeli ekonomik ve sosyal sonuçlarının neler olabileceği tam olarak öngörülemeyen Covid-19 pandemisi, sosyo-ekonomik ilişkilerin niteliğini çarpıcı bir biçimde değiştirmiştir. Zorunlu göç kavramı ile yaşlanma ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiye ışık tutan bu çalışmada, yaşlı kadınlar ve yalnızlık deneyimi ile Covid-19 pandemisinin kesişimselliği üzerinden meydana gelen sorunların tespitine yönelik bir bakış sunulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Gaziantep’te geçici koruma statüsüne tabi olan Suriyeli göçmenlerin içerisinde yer alan yalnız yaşayan yaşlı kadınların Covid-19 sürecindeki deneyimlerinin ve karşılaştıkları zorlukların neler olduğu hakkında bir içerik sunarak sorunlarını tespit etmek ve ihtiyaçlarına cevap verebilmek adına sosyal politika önerileri sıralanmıştır. Genel nüfusla karşılaştırıldığında, yaşlı göçmenler yalnızlık ve izole olma riskini artıran dil farklılıkları, kültürel engeller, aileden ve arkadaşlardan ayrılma, sınırlı sosyal ağlara sahip olma, ırkçılık ve ayrımcılık gibi çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar (Dünya Sağlık Örgütü, 2015). Bu kategorilere kadın olmak da eklendiğinde kırılabilirlik derecesi artabilmektedir. Suriyeli kadınların yalnız yaşamlarının başlangıcı dul kalmalarının veya boşanmalarının ardından çocuklarının evden ayrılma zamanına bağlı olarak değişmiştir. Kadınların mevcut yalnızlıklarına zorunlu göç deneyiminin eşlik ettiği gibi yalnızlığın zorunlu göç deneyimi içerisinde başladığı örnekler de gözle görülür bir boyuta ulaşmıştır. Dul kalmalarının ardından hâlihazırda eşlerinden miras kalan evde yaşamaya devam eden, kendilerine ait bağ ve bahçelerinden çıkan mahsulleri toplayarak geçinen ve iyi kötü kendilerine yetebilen kadınlar, zorunlu göçün ardından yaşamları üzerindeki kontrollerini kaybettiklerinden, büyük ölçüde çocuklarına ve sosyal yardımlara muhtaç hale geldiklerinden söz etmişlerdir. Buna ek olarak, göç ettikleri yerde gündelik geçim telaşına düşen çocukları tarafından unutulduklarına ve kendi başlarına bırakıldıklarına dair ifadelerde bulunmuşlardır. İlâveten katılımcılar yaşlanma, fiziksel gerileme veya hastalık nedeniyle günlük yaşamlarını sürdürmek için ailelerine ve sosyal yardımlara bağımlı olduklarından ikamet ettikleri ülkede kendilerini savunmasız hissetmişlerdir.

Covid-19 pandemisi sürecinde ise yalnız yaşayan yaşlı Suriyeli kadınların gündelik yaşam deneyimlerine paylaşılan ataerkil örüntüler ve toplulukçu yaşam pratikleri önemli ölçüde etki etmiştir. Hâlihazırda düzenli ekonomik gelirden yoksun bırakılmış olan kadınlar pandemi öncesi yakın çevrelerinden ve devletten gördükleri sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel destek mekanizmalarının kesintiye uğraması sonucunda yapayalnız ve güvencesiz bir konuma düştüklerini belirtmişlerdir. Özellikle yoksulluk sınırı altında yaşamlarını sürdüren kadınlar yeterli bir gelir, temel gıda, konut, sağlık gibi temel yaşamsal haklarından yoksun kalmışlardır. Katılımcılar bu süreçte sadece aileleri tarafından değil devlet ve yerel makamlar tarafından da ihmal edildiklerini ve terk edildiklerini düşünmüşlerdir. Devlet, yaşlılara bakım sağlama yükümlülüğünü doğrudan aileye devrediyorsa ve genç aile üyeleri bakım yükümlülüğünü yerine getirebilecek uygun durum ve koşullara sahip değilse birtakım sorunların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bugünkü gibi küresel bir sağlık sorunu ve ekonomik krizle karşı karşıya geldiğinde, idealize edilmiş aile bakımına ilişkin bakış açısının kısıtları ve bunların gerçekte yaşanan duruma uygun olmadığı daha da belirgin hale gelir.

Tüm bunlar ışığında, kendi başlarına yaşamlarını iyileştirebilecek donanıma sahip olmayan, aile ve yardım kuruluşlarının desteği gibi düzensiz ve sınırlı kaynaklara fazlasıyla bağımlı olan, yalnız yaşayan Suriyeli yaşlı kadınların sosyo-ekonomik konumlarını sürdürebilir finansal kaynaklar tesis edilerek bağımlılık düzeylerinin azaltılması adına girişimler başlatılmalı ve bu anlamda iyileştirmeler yapılmalıdır.

Bununla birlikte yalnızca yaşamsal ihtiyaçlarına odaklanmayan sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını da göz önüne alan politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Pandeminin neden olduğu sorunların çözümüne yönelik kesişimsel deneyimlerin dikkate alınması bilhassa önemlidir. Getirilecek olası çözüm önerileri toplumsal cinsiyet, sınıf, etnisite, yaş, engel durumu, sağlık durumu gibi farklı konumsalıklar gözetilerek inşa edilmeli, boylamsal saha çalışmaları ile bunların düzenli bir biçimde takibi yapılmalı ve ortaya çıkan öneriler güncel veriler eşliğinde yeniden değerlendirilmelidir. Ayrıca Suriyeli yaşlı kadınların hem iç savaşın üzerlerinde bıraktığı hem de sosyal dışlanmanın neden olduğu travmalarının iyileştirilmesi amacıyla sosyo-psikolojik kurumsal destek mekanizmalarının geliştirilmesi yolunda çalışmalar yapılmalıdır. Son olarak, bu makalenin parçası olduğu projenin genel verileri ışığında, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı toplumsal cinsiyet bakış açısına ve yaşam seyri perspektifine duyarlı bir "Yalnızlık Genel Müdürlüğü" kurulması önerilmektedir. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesine bağlı olarak kurulması önerilen Yalnızlık Genel Müdürlüğü çatısı altında "Göç ve Yalnızlık" birimi kurulmalıdır. Suriyeli yalnız yaşayan kadınların maruz kaldıkları sosyal dışlanma süreçleri göz önüne alındığında toplumsal bütünleşme ve uyum konusunda bu birimin projeler geliştirmesi gereklidir. Sonuçta T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yalnız yaşayan yaşlı kadınlar için evrensel insan haklarını ve toplumsal cinsiyet perspektifini temele alan sosyal politikalar geliştirmesi önem taşımaktadır. Yaşlı Suriyeli göçmen kadınların yaşadığı kesişimsel dezavantajların daha çok görülür kılınacağı alan araştırmalarına ihtiyaç vardır. Yaşlı grupların içindeki çeşitliliğin ve bu çeşitlilikler ekseninde ihtiyaç ve beklentilerinin görünür hale gelmesi adına daha fazla yerel çabanın sarf edilmesi gerektiğine inanıyoruz.

Yazar katkısı:	Kavramsallaştırma: HS, VSÖ; Veriyi düzenleme: HS, VSÖ; Veri Analizi: HS, VSÖ; Finansman sağlama: HS, VSÖ; Araştırma: HS, VSÖ; Yöntem: HS, VSÖ; Proje yönetimi: VSÖ; Kaynaklar: HS, VSÖ; Gözetim: VSÖ; Onaylama: VSÖ; Taslak metin yazımı: HS, VSÖ; Gözden geçirilmiş metin yazımı: VSÖ
Çıkar çatışması:	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Mali destek:	Bu çalışma 120K494 No.lu proje olarak TÜBİTAK-ARDEB 1001 Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı kapsamında açılan "Covid-19 ve Toplum: Salgının Sosyal, Beşerî ve Ekonomik Etkileri, Sorunlar ve Çözümler" başlıklı çağrısı tarafından desteklenmiştir. Bu makalede "Yaşlılıkta Baş Etme Stratejileri: Covid-19 Sürecinde Yalnız Kadınlık Deneyimleri" başlığını taşıyan projemizin Gaziantep sahasından elde edilen bulgular etrafında bir tartışma yürütülmüştür.
Etik kurul onayı:	Yazarlar bu çalışmada etik kurul onayına gereksinim duyulduğunu beyan etmiştir.
Teşekkür:	Metin hakkındaki önerileri için Funda Sönmez Öğütle ve Duygu Sarımuratolu'na teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Anthias, F. (2012). Intersectional what? Social divisions, intersectionality and levels of analysis. *Ethnicities* 13(1), 3-19.
- Apak, H. (2019). Göç ve kesişimsel dezavantajlılık: Suriyeli yaşlı ve engelli mülteciler. H. Sakız, & H. Apak (Yay. haz.), *Türkiye'de göçmen kapsayıcılığı sorundan fırsata dönüşüm önerileri* içinde (ss. 99-120). Ankara: Pegem Akademi.
- Armitage, R. & Nellums, L. B. (2020). COVID-19 and the consequences of isolating the elderly. *Lancet*, 5, 256.
- Arun, Ö. (2013). Ageing in Turkey: The Peter Pan Syndrome?. Troisi, J., Von Kondratowitz, H. J. (Yay. haz.), *Ageing in The Mediterranean* içinde (ss. 297-324). Londra: Policy Press.
- Arun, Ö. (2018). Türkiye'de yaşlanmak: Bir armağan ya da lanet! Ö. Arun (Yay. haz.), *Yaşlanmayı aşmak* içinde (ss. 23-52). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Aslan, Ş. & Akarçay-Ulutaş, D. (2018). Sağlık açısından göç ve yaşlılık. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4, 10-29.
- Atila Demir, S. (2018). Sakarya'daki yaşlı Suriyelilerin göç deneyimleri ve sorunları. *Göç Dergisi*, 5(2), 205-218.
- Brooke, J. & Jackson, D. (2020). Older people and COVID-19: isolation, risk and ageism. *J. Clin. Nurs.*, 29, 2044-2046.
- Castles, S & Miller, M.J. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri* (B. U. Bal ve İ. Akbulut, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

- Doğangün, G. & Keysan, A. (2021). Göçün Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet pratikleri üzerindeki etkisi: İmkanlar ve zorluklar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 77(1), 1-26.
- Duben, A. (2018). Türkiye ve Avrupa’da nüfus yaşlanması, aile, piyasa ve devlet. A. Duben (Yay. haz.), *Yaşlanma ve yaşlılık* içinde (ss. 67-78). (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (22 Ekim 2014). *Geçici koruma yönetmeliği*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-kanunu-ve-yonetmeliği>, (Erişim Tarihi: 20.08. 2022).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2022). *Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (Erişim Tarihi: 20.08. 2022).
- Göçmen Sağlığı Merkezleri Birimleri (03 Eylül 2015). Sağlık Bakanlığı 906 Sayılı Yönergesi. https://hsgm.saglik.gov.tr/dosya/mevzuat/genel_nitelikli_yazilar/toplum_sagligi_db/GOCMEN_SAGLIGI_MERKEZLERI-BIRIMLERI.pdf, (Erişim Tarihi: 27.07. 2022).
- Görgün-Baran, A. (2020). Yaşlanmanın kadınlaşması ve yaşlı kadınlara karşı şiddet. S. Taşdemir-Afşar ve Ö. S. Özteş-Gelmez (Yay. haz.), *Dalgaları aşmak* içinde (ss. 51-87). Ankara: Nika Yayınları.
- Korkmaz Yaylagül, N. & Aslan, M. (2020). Yaşlılık, mültecilik ve sosyal dışlanma: Suriyeli yaşlı mültecilerin deneyimleri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 406-422.
- Öğüt, V. S., Sönmez-Öğüt, F., Sevlü, H. & Sarımuratoğlu, D. (2021). Covid-19 sürecinde yalnız yaşayan yaşlı kadınların baş etme stratejileri: İlişkisel perspektiften nitel bir araştırma. *Strata İlişkisel Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(6), 117-146.
- Peplau, L. A. & Perlman, D. (1982). Perspectives on loneliness, L. A. Peplau ve D. Perlman (Yay. haz.), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research, and therapy* içinde (ss 1-18). New York: Wiley-Interscience.
- Sallan Gül, S., Türkmen, E., ve Kahya Nizam, Ö. (2020). Türkiye’de mültecilik, kadınlık ve toplumsal cinsiyet: Isparta uydu kentinde yeni bir kadınlık inşası mümkün mü? S. Sallan Gül, D. Dedeoğlu ve Ö. Kahya Nizam (Yay. haz.), *Türkiye’de mültecilik, zorunlu göç ve toplumsal uyum: Geri dönüş mü, birlikte yaşam mı?* içinde (ss. 310-341). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Seedsman, T. (2014). Yaşlı göçmenler: Değişim, dönüşüm, kayıp ve keder üzerine yaklaşımlar. N. Korkmaz, & S. Yazıcı (Yay. haz.), *Küreselleşme ve yaşlılık eleştirel gerontolojiye giriş* içinde (ss. 237-264). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Silberzan, L., Martin, C., Bajos, N. & EpiCov Study Group. (2022). Social isolation among older adults in the time of COVID-19: A gender perspective. *Public Health*, <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.840940>. (Erişim Tarihi: 10. 08. 2022).
- Sönmez-Öğüt, F., Sevlü, H. & Sarımuratoğlu, D. (2022). Yalnız yaşayan yaşlı kadınların pandemi deneyimleri üzerine niteliksel bir araştırma: Öngörülemler, zorluklar, stratejiler. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 1(25), 59-70.
- Strong, J., Varady, C., Chahda, N., Doocy, S. & Bumham, G. (2015). Health status and health needs of older refugees from Syria in Lebanon. *Conflict and Health*. 9, 1-10.
- Taşçı, C. & Kahraman, F. (2021). Yaşlı mültecilerin gündelik yaşam deneyimleri: İzmir üzerine bir araştırma. *Göç Dergisi*. 8(3), 513-531.
- Torres, S. & Karl, U. (2016). A migration lens on inquiries into ageing, old age and elderly care. S. Torres ve U. Karl (Yay. haz.), *Ageing in contexts of migration* içinde (pp. 1–12). New-York: Routledge.
- Torres, S. & Lawrence, S. (2012). An introduction to ‘the age of migration’ and its consequences for the field of gerontological social work. *European journal of social work*, 15(1), 1–7.
- UNHCR. (2019). *Yaşlı bireyler*. <https://www.unhcr.org/tr/yasli-bireyler>, (Erişim Tarihi: 23.07. 2022).
- Victor, C. R., Burholt, V. & Martin, W. (2012). Loneliness and ethnic minority elders in Great Britain: An exploratory study. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 27(1), 65–78.
- Walker, B. R. & Hiller, J. E. (2007). Places and health: A qualitative study to explore how older women living alone perceive the social and physical dimensions of their neighbourhoods. *Social Science & Medicine*, 65, 1154-1165.
- Willson, A. E. (2007). The sociology of aging. C. D. Bryant ve D. L. Peck (Yay. haz.), *Handbook of 21st Century Sociology* içinde (ss. 148-155). California CA: Sage.
- World Health Organization. (2015). World Report on Ageing and Health. www.who.int/ageing/events/world-report-2015-launch/en/, (Erişim Tarihi: 15.07.2022).
- Yerli, G. (2019). Sığınmacı ve göçmen yaşlılarla sosyal hizmet. F. Göktuna Yayıncı (Yay. haz.), *Kuramsal ve uygulama boyutları ile Türkiye’de sığınmacı, mülteci ve göçmenlerle sosyal hizmetler* içinde (ss. 155-167). Londra: Transnational Press London.
- Yücesahin, M.M., Sirkeci, İ. (2019). *Suriyelilerin demografik yapısı*.file:///C:/Users/USER/Downloads/9781910781531_YucesahinSirkeci.pdf, (Erişim Tarihi: 10.07. 2022).